

امام حسن علیه السلام اسوه ایثار و کرامت

<?xml encoding="UTF-8?">

بسم الله الرحمن الرحيم

بی گمان جود و بخشش و انفاق از خصلتهای والای انسانی است که مطلوب همه انسانهاست و موجب ایجاد الفت و همدلی در میان آنها می شود. امامان معصوم علیه السلام جملگی در کنار سایر خصلتهای اخلاقی و انسانی که داشتند به جود و بخشندگی نیز معروف بودند که امام حسن علیه السلام نیز در میان آن بزرگواران از این حیث از برجستگی و عظمت خاصی برخوردار است. مقاله حاضر سعی در معرفی گوشه هایی از سیره عملی امام حسن علیه السلام در زمینه انفاق و کرم و بخشش و ایثار دارد. با هم آن را از نظر می گذرانیم.

آموزه های کرامت

وی از همان دوران کودکی به امام ایثار و اسوه، جود و بخشش و الگوی کرامت و بزرگواری معروف و مشهور گردید.

اگر می خوانیم که امام حسن مجتبی علیه السلام در دوران کودکی به انفاق اعضای خانواده اش سه روز تمام، غذای خود را کریمانه در اختیار مسکین و یتیم و اسیر می گذارد و تنها با آب افطار می کند، در دیگر مقاطع زندگی خویش همین روش را انتخاب کرده و سه مرتبه دارایی های خود را با فقرا و مستمندان تقسیم می کند تا بدین وسیله به آیندگان این درس را بدهد که در راه خدا باید از مال و ثروت گذشت و بینوایان را از آن محروم ن ساخت. او به آیندگان گفت که لذت دنیا به این نیست که آنچه داری تنها برای خود داشته باشی بلکه باید شادی را با فقرا و مستمندان تقسیم کرد.

تاریخ نمونه های فراوانی از این ایثارها را به ثبت رسانده که بیان هر یک سند افتخاری برای آن امام هدایت می

باشد. اما باید توجه داشت که عطاها و بخششهای امام حسن علیه السلام بی هدف و بی حساب نبود و آن حضرت بدنبال هر کمکی آموزه جدیدی را به نمایش می گذاشت تا درسی برای آیندگان ترسیم کرده باشد. مروری بر این آموزه ها برای همه ما فواید زیادی دربرخواهد داشت.

تو در راه خدا آزاد هستی

مورخان از انس بن مالک نقل کرده اند که روزی کنیزی شاخه گلی برای امام حسن علیه السلام هدیه کرد امام به او فرمود: تو در راه خدا آزاد هستی. انس گوید من به امام عرض کردم شما به خاطر یک شاخه گل او را آزاد کردی امام حسن علیه السلام فرمود: خداوند ما را چنین تربیت کرده است آنجا که می فرماید و اذا حییتکم تحیه فحیوا باحسن منها(۱) هرگاه به شما تحیت گفته شد پاسخ آن را بهتر از آن بدهید و نیکوتر از هدیه اش آزادی او در راه خدا بود.(۲)

بیست برابر در مقابل یک هدیه

در تفسیر منسوب به امام حسن عسگری علیه السلام آمده است: کسی هدیه ای نزد امام حسن مجتبی علیه السلام آورد. امام به او فرمود: کدام یک را بیشتر دوست داری این که به جای هدیه ات بیست برابر آن به تو بدهم یا دری به رویت بگشایم (دانشی به تو بیاموزم) که در سرزمین خود بر فلان ناصبی غلبه پیدا کنی و ناتوان های آن سامان را نجات بخشی؟ اگر خوب انتخاب کنی هر دو را برایت فراهم کنم وگرنه آن را که خواسته ای. عرض کرد: ای فرزند رسول خدا آیا پاداش غلبه بر آن ناصبی و نجات آن ناتوان ها به اندازه بیست هزار درهم است؟ فرمود: بلکه بیست هزار هزار مرتبه بیش از همه دنیا می باشد. عرض کرد: ای فرزند رسول خدا پس چگونه آن را که پست تر است برگزینم؟ من آن سخن و آن دانش را که برتر است و دشمنان خدا را از اولیای خدا دور می کند انتخاب کردم. امام حسن فرمود: انتخاب خوبی کردی سپس آن دانش را به وی آموخت و بیست هزار درهم نیز به او داد.

آن مرد رفت و بوسیله دانشی که از امام آموخته بود آن ناصبی را سرکوب کرد و خبرش نیز به امام رسید. پس از مدتی بار دیگر که خدمت امام رسید حضرت به او فرمود: ای بنده خدا! کسی بماند تو سود نبرده و کسی چون تو دوستان با مجتبی پیدا نکرده است تو اولاً محبت خدا را به دست آوردی ثانیاً محبت رسول خدا و علی را و ثالثاً محبت خاندان پاک و معصوم آنان را و رابعاً فرشتگان مقرب خدا را و خامساً محبت برادران ایمانی خود را و به شمار هر انسانی پاداش به دست آوردی که هزار بار برتر از دنیا است گوارایت باد گوارایت باد. (۳)

شناسایی فقرا و برآورد نیازها

از دیگر سنت های معصومان این بود که پیشاپیش، افراد را شناسایی می کردند و هر یک به مقدار حاجت و نیازش کمک می کردند.

احسان مرا برنگردانید

ابن عساکر با سند خود نقل کرده است: ابو هارون گفت به قصد حج راه افتادیم و وارد مدینه شدیم باخود گفتیم: ای کاش خدمت فرزند رسول خدا امام حسن مجتبی علیه السلام رسیده بر او سلام کنیم بدین جهت نزد حضرت رفته و درباره مسافرت و احوال خود با او سخن گفتیم. چون بیرون آمدیم ایشان برای هر یک از ما چهار صد درهم فرستاد.

به فرستاده امام گفتیم: ما نیازی نداریم. او گفت: نیکی امام حسن را بر نگردانید.

به نزد امام علیه السلام بازگشته و از بی نیازی خود خبر دادیم.

آن حضرت فرمود: احسان مرا برنگردانید ای کاش دستم بازتر بود، چرا که این مقدار برای شما کم است. من به شما توشه ای می دهم و آن توشه این است که در روز عرفة خداوند متعال درمورد بندگان خود به فرشتگان مباحثات می کند و می فرماید: بندگانم از هر سو نزد من آمدند تا رحمت مرا بخواهند و من شما را گواه می گیرم که نیکوکارا نشان را بخشیدم و ایشان را شفیع گنهکارانشان قرار دادم. (۴)

ده هزار درهم به فرد نیازمند

همچنین اربلی از سعید بن عبدالعزیز روایت کرده گفت: امام حسن مجتبی علیه السلام از مردی شنید که از پروردگار خود ده هزار درهم می خواهد. امام که به منزل بازگشت ده هزار درهم برای او فرستاده. (۵)

حفظ آبروی نیازمندان

این روشن است که هر نیازمند آبرومندی در هیچ شرایطی حاضر نیست آبروی خود را با عرض حاجت نزد دیگران ببرد. از اینرو باید هشیار بود که اگر چنین انسانی حاضر شد آبروی خود را نزد شما بریزد راندن چنین فردی جفا خواهد بود.

امام حسن مجتبی علیه السلام با استقبال از چنین افرادی ضمن برطرف کردن از آنان می خواست در صورت پیش آمدن چنین حالتی، از عرض حاجت مجدد به ایشان دریغ نورزد.

دشمن تو کیست تا از او انتقام بگیری

شیخ رضی الدین حلی در کتاب خود می نویسد شخصی به محضر مبارک امام حسن علیه السلام شرفیاب شد و عرضه کرد: ای فرزند امیر مومنان! تو را سوگند می دهم به کسی که این نعمت را بدون شفاعت کسی به تو عنایت نموده از دشمنم انتقام بگیری چرا که او دشمنی است که به مردم حيله و ستم می کند نه به پیرمرد احترام می کند و نه به کودک شیرخوار رحم. امام حسن که تکیه زده بود وقتی سخن آن شخص را شنید فوراً برخاست و نشست. آنگاه به او فرمود: دشمن تو کیست تا از او برای انتقام بگیری؟

گفت فقر و تنگدستی

امام حسن لحظاتی سر مبارک را به زیر انداخت سپس سر را بلند کرد و به پیشکار خود فرمود: آنچه از اموال نزد تو هست آن ها را حاضر کن. او رفت و مبلغ پانصد درهم آورد.

امام فرمود: تمام این پول را به این شخص نیازمند بده. آنگاه رو به او کرد و گفت: تو را به حق همان سوگندهایی که به من دادی قسم ات میدهم هرگاه این دشمن به تو روی آورد نزد من بیا و دادخواهی کن. (۶)

هرچه در صندوق هست به او بدهید

ابن شهر آشوب گوید: یکی از بادیه نشینان نزد آن حضرت آمد، پیش از آنکه لب به سخن بگشاید حضرت فرمود: هرچه در صندوق هست به او بدهید موجودی آن صندوق بیست هزار درهم بود که همه اش را در اختیار آن مرد بادیه نشین قراردادند.

او لب به سخن گشود و گفت: مولای من نگذاشتی نیازم را بگویم و زبان به ستایش بازکنم.

امام حسن علیه السلام ضمن اشعاری به وی فرمود: ما مردمی هستیم که بخشش ما همچون مروارید و برلیان است که در آن امیدها و آرزوهای نیازمندان، خوش می خرامند وجود و دستان ما پیش از درخواست آنان بخشش می کند تا مبادا آبروی کسی که سوال می کند بریزد اگر دریا برتری عطای ما را بداند از لبریزی خود شرم کرده فرو رود. (۷)

نصیحت ضمن بخشش بی منت

برخی از مردم به هنگام انفاق به فقیر یا فقرا فوراً منت گذارده او را آزار می دهند درحالی که این روش از نظر قرآن کریم و سنت پیامبر مردود است چنانکه قرآن در این باره می فرماید. صدقات خود را به وسیله منت گذاری باطل نکنید.

امام حسن مجتبی علیه السلام با استفاده از این اصل قرآنی ضمن استقبال از نیازمندان و اختصاص مبلغی به آنها، دوستان را نصیحت می کردند که به خدا حسن ظن داشته باشند و به همه فقیران توصیه می کردند که مواظب شخصیت خود بوده و برای اندک فقر و تنگدستی، آبروی خویش را نزد دیگران برند.

به خدا حسن ظن داشته باش

مرحوم شیخ عباس قمی رحمه الله علیه نقل کرده که مردی خدمت امام حسن مجتبی علیه السلام رسید و اظهار فقر و پشیمانی کرد. او در این باره دو بیت شعر گفت:

لم یبق لی شیء یباع بدرهم
یکفیک منظر حالتی عن مجزی

الا بقایا ماء وجه صنته الایباع و قد وجنتک مشتری

در زندگی ام چیزی که دو درهم ارزش داشته باشد ندارم تا آن را بفروشم حال و چهره ام از آنچه که گفتم خبر می دهد. مگر باقی مانده آبرویم که آن را نگه داشتم که فروش نرود ولی دیدم که خریدارش تو می باشی. امام حسن علیه السلام خازن خویش را طلبید و فرمود: چه مقدار از اموال نزد تو می باشد. گفت: دوازده هزار درهم. فرمود: آن را به این مرد بده که من از او خجالت می کشم. گفت: دیگر چیزی برای نفقه باقی نمی ماند. فرمود: تو آن را به فقیر بده به خدا حسن ظن داشته باش. حق تعالی جایگزین می فرماید. پس آن مال را به فرد نیازمند سپرد. حضرت او را طلبید و عذرخواهی کرد و فرمود: ما حق تو را ندادیم اما به مقداری که موجود بود در اختیارات گذاردیم (۸)

درخواست فقط برای قرض سنگین

حلوانی درنزه الناظر نوشته است: شخصی به نزد امام حسن علیه السلام آمد و چیزی از آن حضرت درخواست کرد. امام به او فرمود: درخواست از دیگران جز در قرض سنگین و کمرشکن یا فقر شدید و با حالت فوق العاده و استثنایی صحیح نمی باشد. آن مرد عرض کرد: نزد تو نیامدم مگر به خاطر یکی از همین موارد. امام دستور داد تا یکصد دینار به او بدهند. (۹) آنچه بیان شد تنها مشتی از خروار ایثار و کرم و جود و بخشش امام حسن علیه السلام بود و به خاطر همین سجایای اخلاقی است که ایشان به کریم اهل بیت شهرت یافته است. باشد که ما نیز به تأسی از آن حضرت روش انفاق و کرم و گشاده دستی را در این ماه شریف پیش گیریم.

- (۱) سوره نساء ، ۸۶
- (۲) مناقب آل ابی طالب ج ۴. ص ۱۸
- (۳) فرهنگ جامع سخنان امام حسن (ع) ص ۴۴۳
- (۴) تاریخ ابن عساکر. ص ۱۵۱
- (۵) کشف الغمه ج ۱ ص ۵۸۸
- (۶) قطره ای از دریای فضائل اهل بیت. ص ۴۶۰
- (۷) فرهنگ جامع سخنان امام حسن (ص) ۴۴۰
- (۸) منتهی الامال، ص ۲۲۳
- (۹) نزهه الناظر. ص